

MILIEUMAGAZINE

NR 3

Lucht en geluid

Tegengeluid
Aanpak stadslucht
Emissie-arm veevoer
Andere wet, meer dB's
Slijtage-emissies
Berekend geluid
Houtkachels

MULTINATIONALS EN STRAFBANK

Geruchtmakende (straf)rechtzaken als actiemiddel

Links en rechts worden de laatste tijd multinationals grensoverschrijdend juridisch aangepakt voor duurzaamheidsgerelateerde vergripen. Strafrecht en mensenrechten spelen daarbij een voorname rol. Toeval of trend? En wat zijn de toekomstperspectieven van deze route?

MICHEL ROBLES

Recent in Nederland: Shell aangeklaagd voor olievervuiling in Nigeria, afvalgigant Trafigura (Probo Koala) inzake afvaldumping in Ivoorkust, tabaksindustrie aangeklaagd voor mensenrechtenschending en aangiften tegen chemie-multinational DuPont vanwege ziekmakende arbeidsomstandigheden. Idem dito tegen de tabaksindustrie vanwege vrije-wil beroving bij rokers. En tegen de Rabobank wegens deelname aan een criminele organisatie in Mexico.

Verenigde Staten: miljardenschikkingen op kosten van de tabaksfabrikanten, alsmede opvallende aanklachten tegen toplieden van Volkswagen in de sjoemeldiesel-affaire. Dit laatste ondanks schikkingen tot ruim 20 miljard euro met het bedrijf als geheel. Justitie in Frankrijk doet zowaar strafrechtelijk onderzoek naar de 'eigen' autofabrikant Renault, eveneens vanwege fraude met dieselemisseries.

Wat ngo's decennialang slechts durfden dromen, gebeurt nu echt: verschillende multinationals tegelijk worden juridisch, en opvallend vaak strafrechtelijk, aangepakt op milieudelicten en ander niet-duurzaam gedrag. Is het actielandschap aan het schuiven?

In de vingers

Een belronde langs topadvocaten en andere ter zake kundigen levert aanvankelijk afhoudende en ontkenkende reacties op. Advocaat Phon van den Biesen, civielrechtelijk gespecialiseerd in mensenrechten en onrechtmatig overheidshandelen en bekend van tal van milieuzaken, beklemtoont bijvoorbeeld dat procederen op zich volstrekt niet nieuw is en reeds sinds de jaren tachtig regelmatig tot financieel fors oplopende veroordelingen heeft geleid, ook voor multinationals. Criminologe Karin van Wingerde aan de Rotterdamse Erasmus School of Law, wil wetenschappelijk gezien vooralsnog evenmin van een nieuwe trend spreken, zeker niet wat strafrecht aangaat. "In Nederland zie je

juist dat strafrecht aan belang inboet tegenover een integrale aanpak, die bestaat uit een combinatie van preventie en bestuursrechtelijke sancties. Dat komt deels doordat het succes van de nogal bureaucratische strafrechtelijke route tot nog toe tegenvalt, behalve bij bedrijven die zelf toch al op weg waren naar beterschap. Boetes wegen maar zelden op tegen de winst uit wangedrag."

Anne Knol, campagneleidster bij Vereniging Milieudefensie, bevestigt dat beeld: "Strafrecht kan een laatste redmiddel zijn, wanneer overheden niet reguleren. Maar je probeert het toch eerst met overtuigen en afspraken. Dat geeft meestal een blijvender commitment."

Van Wingerde: "Bij milieuzaken is de strafrechtelijk

Het Internationale Strafhof heeft aangekondigd meer aandacht te willen geven aan ecocide

Milieuproblemen in bijvoorbeeld olieland Nigeria via de strafbank aan te pakken?

vereiste harde bewijsvoering vaak lastig rond te krijgen, en zeker multinationals hebben uitgebreide middelen om hun eigen visie over het voetlicht te krijgen. Daarbij komt dat het Openbaar Ministerie, dat uiteindelijk beslist over vervolging, ook ruime andere bevoegdheden heeft. De meeste grote zaken worden afgedaan met een financiële transactie. Wel wordt af en toe als maatschappelijk signaal een zaak stevig uitgelicht.”

Ingeborg Koopmans, als Officier van Justitie bij het Functioneel Parket in Den Bosch gespecialiseerd in milieustrafrecht, beaamt dat het OM noodgedwongen niet alles laat voorkomen. “*Choose your battles!* We hebben veel meer zaken dan we aankunnen. Dus proberen we samen op te trekken met bestuurders, bijvoorbeeld door bij een vergunningverlening om aanvullende maatregelen te vragen, vanuit onze kennis over bedrijven.”

Verschuivingen

Niets nieuws onder de zon, dus... Of toch. Want Koopmans - en zij niet alleen - ziet wel degelijk verschuivingen optreden: “Internationaal gaan ngo's de grensoverschrijdende juridische mogelijkheden beter benutten, alleen al vanwege de publiciteit. Binnenlands dringen burgers vaker via het Hof aan op strafrechtelijke vervolging middels zogeheten Artikel 12 sv toetsing van beslissingen van het OM. Bij het OM zelf groeit ondertussen de neiging om bij ‘corporate crime’ naast de onderneming als ‘rechtspersoon’ ook natuurlijke personen aan te pakken, bijvoorbeeld leidinggevenden. Binnen grote, complexe bedrijven, is daarbij ‘aanmerkelijke schuld’ aantonen niet eenvoudig, maar we beginnen het in de vingers te krijgen. Die ontwikkeling komt mede doordat bij bedrijven boetes en dergelijke niet altijd afdoende effect hebben gesorteerd.”

9/11 en globalisering

“Werkelijk resultaat hebben sancties pas als ze maatschappelijk communiceren dat we bepaald gedrag serieus afkeurenswaardig vinden”, stelt Karin van Wingerde. Dat daarbij de strafrechtelijke weg met

nieuw élan wordt ingeslagen, heeft verschillende redenen. De maatschappelijke frustratie over ongestrafte witte-boordcriminaliteit neemt toe. “Voor het OM biedt het strafrecht diverse gevreesde drukmiddelen middels zogeheten bijkomende straffen, zoals openbaarmaking van het vonnis, beroepsverboden of het stil leggen van de onderneming”, zegt Sabine Pijl van advocatenkantoor Cleerdin & Hamer, dat geregeld bedrijven milieurechtsbijstand verleent. “Daarnaast is de inzet van opsporingsmiddelen enorm verruimd. Denk bijvoorbeeld aan het onderscheppen van telecommunicatie bij bedrijven en leidinggevenden. “Ook rechters hebben meer armslag gekregen. Vroeger was de maximale boete voor milieudelicten 810.000 euro. Sinds 2015 is het maar liefst 10 procent van de jaaromzet. Als advocaten merken ook wij dat het OM daarop inspeelt, ook bij grote bedrijven. Alleen bij multinationals vindt nog geen vervolging plaats van topmanagers als ‘natuurlijke personen’. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld in de Verenigde Staten.”

Nieuw is zeker dat moeder-holdings in landen als Nederland of Engeland tegenwoordig veel vaker juridisch worden aangesproken op mensenrechtenschendingen door dochtermaatschappijen elders, signaleren Channa Samkalden en Prof. Göran Sluiter, beiden verbonden aan Prakken d’Oliveira Advocaten in Amsterdam. Prakken d’Oliveira is gespecialiseerd in mensenrechten, en dat is niet toevallig. Mensenrechten vormen een juridisch steeds krachtiger ingang, ook bij grote milieuzaken. Samkalden doet onder meer de Shell-zaak, Sluiter heeft de Rabo-zaak aangespannen. Sluiter: “De eerste mijlpaal in de huidige ontwikkeling was 9/11, met het daarop volgende meer repressieve strafrecht”. Andere factoren zijn volgens beide advocaten: de toegenomen mondigheid van burgers, de trend richting verantwoord ondernemen (compleet met een VN ‘guideline’ ervoor) en de internationalisering van informatiestromen waardoor meer informatie naar buiten komt, ngo's sneller de weg vinden en advocaten zich in dit type kwesties gaan specialiseren. Samkalden: “Moederholdings kunnen ook niet meer volhouden dat ze qua informatie en verantwoordelijkheid los staan van hun dochters.”

Ook het internationale rechtsklimaat verandert. Sinds 2015 verplicht een Europese Richtlijn alle EU-lidstaten om milieudelicten geharmoniseerd strafrechtelijk vervolgbaar te maken. Het Internationale Strafhof in Den Haag heeft vorig jaar aangekondigd meer aandacht te gaan besteden aan milieudelicten die gepaard gaan met misdrijven tegen de menselijkheid – in de volksmond: ecocide.

Zullen ook rechters nu anders gaan vonnissen?

Niemand waagt zich aan een voorspelling. Channa Samkalden: “Het is een jonge ontwikkeling, er zullen meer zaken komen. Daarna weten we meer.” Punt van zorg is de financiering, waarschuwt Göran Sluiter. “Strafrechtprocedures zijn lang en duur. Maar de Raad voor de Rechtsbijstand, die mindervermogenen ondersteunt bij kostbare processen, is niet erg vrijgevig.” Dus doen ook in rechtenland kunstgrepen als crowdfunding hun intrede: voor de jongste tabaksstrafzaak heeft totaal onverwacht het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde honderdduizenden euro's toegezegd.